

Het kerkje van Ysbrechtum. Foto Wikipedia

Herkisting van de stoffelijke resten van de families Rengers en Burmania van de Epemastate te Ysbrechtum

Zo'n drie eeuwen geleden werd er onder de kerk van Ysbrechtum (bij Sneek) een grafkelder aangelegd. Doel was de bijzetting van leden van de adellijke families Burmania en Rengers van de Epemastate op gepaste wijze mogelijk te maken. Adellijke lieden begroef je immers niet zomaar tussen het gewone volk in de koude, natte Friese grond. Die hadden recht op een heuse grafkelder zoals dat voor de adel in de achttiende eeuw gebruikelijk was. Maar ook adellijke grafkelders kennen zo hun aardse problemen...

In 1829 verbood de regering het begraven in kerken. Om dat verbod te omzeilen werd de ingang van de grafkelder in Ysbrechtum verplaatst naar de buitenkant van de kerk, zodat het bijzetten van stoffelijke overschotten gewoon door kon gaan.

Opgelost. Lastiger was het probleem dat pas onlangs aan het licht kwam. Wat was er aan de hand?

De kisten die voor de bijzettingen werden gebruikt, moesten vanzelfsprekend ook een voorname uitstraling hebben. Die zat niet alleen in het zogenaamde hang- en sluitwerk, maar vooral ook in het indrukwekkend, dubbelduims zwaar eikenhout van de kisten. Juist in dit dubbeldikke eikenhout school echter de bedreiging. Een inspectie door vrijwilligers van De Terebinth bracht namelijk aan het licht dat het houtwerk ernstig was beschadigd door de vraatzucht van met name de grote houtwormkever (ook wel bekend als de bonte knaagkever). De majestueuze kisten waren door de al toegebrachte vraatschade niet meer te redden. Na overleg met de

vrijwilligers van De Terebinth werd gezamenlijk besloten tot herkisting van alle stoffelijke resten in twee nieuwe eikenhouten kisten.

Grafkelder met kisten

Herkisting – hoe pak je zoiets aan? De Terebinth is een onafhankelijke vereniging die zich inzet voor het bewaren van de funeraire cultuur en het behoud van waardevolle begraafplaatsen en grafmonumenten in Nederland. Daarom waren de Terebinthvrijwilligers bereid deze herkisting belangeloos op zich te nemen. Ik doe hier verslag van deze herkisting als een van de Terebinthvrijwilligers. Wellicht hebben anderen iets aan onze ervaringen.

Vooroverleg

Op 20 oktober 2014 komen Theo Wiersma en Hilko te Velde, namens het kerkbestuur van de PKN-kerk te Ysbrechtum, en de Terebinthvrijwilligers Wim Porte, Wim Vlaanderen en ondergetekende bij elkaar voor een voorbespreking. Om te garanderen dat het juridisch allemaal juist is wat we gaan doen, is goed bekeken wat er kan en mag. Omdat het hier om een protestantse kerk (PKN) gaat, hebben we alleen verantwoording aan het kerkbestuur af te leggen en hoeft er geen hogere instantie te worden geconsulteerd.

In dit overleg, dat plaatsvindt in het magnifieke kerkje van Ysbrechtum, wordt de oplossing in detail besproken: herkisting van de stoffelijke overschotten is noodzakelijk, omdat de oorspronkelijke kisten ernstig zijn aangetast door de illegale activiteiten van de bonte knaagkever en de gewone houtwormkever. Vermoedelijk is ook de kapconstructie van deze kerk door deze insecten aangetast. De gerechte vrees bestaat, dat dit erger wordt als de doodskisten in de grafkelder blijven.

Mogelijkheden om te vergassen met CO₂ of te bevriezen bij -18 graden passeren de revue, maar worden ook weer verworpen. Goede kans dat de schadelijke insecten op den duur terugkomen. Bovendien zijn de kosten van deze verdelgingsmethoden niet mis. De herkisting zal vermoedelijk drie dagen in beslag nemen en kost aanzienlijk minder.

Het kerkbestuur wil respectvol omgaan met de menselijke resten die nog in de kisten aanwezig zijn en verzoekt ons hieraan mee te werken.

Vorbereidingen

Het kerkbestuur van zijn kant belooft voor een tent te zorgen, zodat we in november beschut tegen het winterweer en tegen al te nieuwsgierige blikken aan de slag kunnen. Verder komen er een kruiwagen, bezems, veger en blik, twee schragen of een stevige tafel, twee emmers, goede verlichting naast de al bestaande vier kleine peertjes in de grafkelder, een roltafel of trolley om de zware kisten te verplaatsen,

eventueel schermen en een stortplaats (kuil van 3 x 3 meter). De twee nieuwe kisten, vervaardigd door Hilko te Velde, zullen gereed staan. En uiteraard wordt er in de verzorging van de inwendige mens voorzien: lunches, koffie, thee en soep, die in het bijzonder Theo Wiersma regelt.

Aan de slag

Terebinthvrijwilligers aan het werk

Het kerkbestuur doet zijn belofte meer dan gestand: we kunnen op woensdagmorgen 19 november meteen aan de slag. Die eerste dag pakken we de kisten in de voorste twee nissen aan. Voor het verplaatsen van de loodzware kisten zijn minstens vier sjouwers nodig. Als halverwege die eerste dag het werk stopt, komt dat doordat de bestuursleden helaas andere dringende werkzaamheden hebben en de vier

Terebinthvrijwilligers dan grote moeite hebben de aangevreten kisten te verplaatsen. We besluiten

daarom de kisten die zijn aangetast, ter plaatse te demonteren en tegelijkertijd de stoffelijke overblijfselen nauwgezet te verzamelen. De kisten meteen links van de ingang van de kelder blijken allemaal al aangetast, maar dan nog laat eikenhout van zeven centimeter dik zich niet zo gemakkelijk openen, ondanks het voorwerk van de bonte knaagkever!

Zodra de bovenste etage van kisten is ontdaan, worden ook de houten stellages verwijderd, en gaan we verder met de laag kisten daaronder.

Van de in totaal 44 kisten zijn er vijftien van kinderen. Van sommige is de inhoud tot onherkenbaar stof vergaan. Drie van de vijftien kistjes, niet of nauwelijks aangevreten, zetten we ongeopend apart, zodat ze mogelijk nog eens voor museale, cultuurhistorische doeleinden kunnen worden benut. Opvallend is dat zij, naast een naamsvermelding, over een kijkluikje beschikken, zoals ook de meeste grote kisten.

Registratie

Intussen doet Keimpe Meesters zijn administratieve best om zorgvuldig de juiste overschotten aan de juiste zinken of tinnen plaatjes te koppelen. Geen eenvoudige taak, omdat deze naamplaatjes na twee eeuwen nauwelijks nog leesbaar zijn. Met water en kanariezand om te schuren, schoolbordkrijt en een driehoeksschraper lukt het hem uiteindelijk bijna altijd ze weer leesbaar te krijgen. Hij tekent alle bevindingen op en zal dit nog (laten) verwerken in een digitaal bestand.

Er worden ook foto's gemaakt. Afgesproken wordt dat het fotomateriaal alleen ter beschikking van de betrokken partijen blijft en beslist niet via de sociale media of anderszins wordt verspreid.

Stof, stof, stof...

Doodskist van Danker Jan baron Rengers (1800-1850)

Op donderdag 20 november gaat het werk verder in de twee compartimenten die het verst van de nieuwe kelderingang af liggen (de oude ingang bevond zich vroeger in de kerk). Overigens houdt enige luchtigheid in de vorm van wat galgenhumor ons allen, Ysbrechtumer vrijwilligers en Terebinthers, goed bij de les. De werksfeer is uitstekend.

Onder de kisten, die vaak een zeer slechte bodem hebben, is veel bodemvulmateriaal (zoals houtkrullen en textiele kistbekleding) terechtgekomen, destijds door de toenmalige

kistenbouwer zorgzaam verwerkt. Dit voeren we, samen met het besmette hout, per kruiwagen af naar de stortkuil. Menselijke resten verzamelen we zorgvuldig in de bijbehorende, genummerde plastic zak – kist voor kist, om ze later op de juiste wijze te herkisten. Alle originele naamplaatjes worden op de twee nieuwe kisten aangebracht. In een paar eeuwen tijd kan er zich in zo'n kelder veel stof en vuil verzamelen. Vooral het uiterst fijne boorsel van de houtwormkevers zorgt voor veel stof, dat ook in onze luchtwegen komt. Met een waterverstuiver proberen we dit zoveel mogelijk te beperken.

Er raken kleine baksteentjes van de draagmuurtjes onder de kisten los en er komen ook veel tegels van de kelderwanden af. Deze steentjes en tegeltjes weten we voor het merendeel te bewaren; ze blijven in de kelder.

Moe maar voldaan

Dan nadert op vrijdag 21 november de voltooiing van onze klus, wanneer de laatste kisten worden uitgenomen of verzet. Het openen van elke kist is telkens weer een plechtig moment vol ontroering – in het ernstige besef dat we deze vredige, eeuwige rust voor even moeten verstoren.

Deze vorm van moderne archeologie heeft ons allen in hoge mate geïnteresseerd. Van onze kant hebben we nog twee adviezen voor het kerkbestuur: probeer de voorwerpen die we tegenkwamen (zoals de gesmede kistnagels, de kinderkistjes en de aparte sloten van de kijkluikjes) op een of andere manier voor geïnteresseerden ten toon te stellen. En: voor het behoud van deze bijna vergeten, maar historisch geweldig interessante grafkelder is het gieten van een nieuwe betonnen vloer, met gebruikmaking van de oude groene en gele vloertegeltjes, eigenlijk onontkoombaar. Onze eindconclusie? Ysbrechtum bewaart een prachtige schat!

Tekst en foto's Jaap van Dort